

Aká je cena dedičstva? Ako je ono zverené do našej starostlivosti? Kto prevezme zodpovednosť za kultúru? Ako sa brániť pred nebezpečenstvom neoliberalizmu? (To sú otázky, ktoré boli autorovi položené organizátormi sympózia – pozri poznámku v závere textu.)

Skôr ako sa pokúsime hľadať odpoveď na uvedené otázky, zastavíme sa pri samotných pojmoch, ktoré tieto otázky obsahujú.

V duchu systémového prístupu poznamenáva (autor tohto textu – pozn. red.), že jeho „pozorovateľňa“ (G. Weinberg) je určená o.i. takými „súradnicami“, ako je umelecká profesia a takmer celoživotná skúsenosť s totalitnými režimami.

1.

Keďže hovoríme o kultúre a umení dnes, t.zn. Anno Domini 1996, nemôžeme nezačať pateticky. Dovoľme si preto zacitovať Martina Luthera Kinga: „I had a dream!“ Iste sme mali ten „sen“ všetci: sen o kultúrnej-harmonickej-tvorivej-zmyslupnej existencii. A čo sme „zdedili“? „Nočnú moru“ skutočnosti. XX.storočie bolo nedávno označené termínom „storočie megavraždy“ (Z. Brzezínski): 170 mln. zavraždených nevinných obetí – to je naše „dedičstvo“!

Avšak ani tento „horor“ nevyjadruje všetko. Žijeme vo svete, v ktorom denne hynie od hladu a kvôli chorobám 40 000 detí. Za rok to činí približne 14 000 000. Za 10 rokov – 146 mil. (pred 10 rokmi štatistiky uvádzali 30 000 denne; koľko by to bolo za „50 rokov mieru“?). Aj to je naše „dedičstvo“!

Nemecká televízia apeluje v týchto dňoch na občanov: Ak dáte mesačne 50 DEM, zachránite jeden detský život. Koľkí z tých, pre ktorých táto suma nič neznamená, ju skutočne dajú, nevieme. Napriek uvedenému však vieme a preto nemôžeme nepoukázať na tých, čo majú na záchranu všetkých – a nedajú. Myslíme tým vlády bohatých štátov a veľmoci. Môžeme si to spočítať: záchrana tých cca. 15 mil. detí by stála 750 mil. DEM ročne, t.zn. cca pol miliardy US dolárov. Nepredstaviteľne veľa. Ak to skonfrontujeme s položkami, ktoré idú ročne na zbrojenie (ročne asi 600–800 mld.) – a potom na ničenie už vyrobených stále pekelnejších zbraní – čo sa ukáže? Jednodu-

cho fakt, že túto obludnú skrytú permanentnú „mega-vraždu“ má na svedomí tzv. „politika“, sféra moci.

V rozhodujúcej miere ide o moc „demokraticky zvolenú“, t.zn.zvolenú aj nami. (Je takýto výkon moci v súlade s našimi predstavami o svete, o živote, o kultúre?) Teda aj táto zvrátenosť patrí do nášho „dedičstva“. Tradične hovoriac: zdedili sme v prvom rade „dedičný hriech“.

2.

Z uvedeného jednoznačne vyplývajú nasledujúce dôsledky:

a) Ak pod pojmom „dedičstvo“ rozumieme skutočnosť, ktorá nám bola daná, potom tento pojem nemôžeme považovať za synonymum pojmu „kultúra“; nevyhnutné je rozlíšenie týchto kategórií.

b) Predpokladáme, že „kultúra“ – hoci zatiaľ nedefinovaná – je súčasťou „dedičstva“.

c) Z tohto sylogizmu vyplýva, že „dedičstvo“ obsahuje subsystem, ktorý je protikladný vo vzťahu k intuitívne chápanej „kultúre“ – je ním sféra „barbarstva“.

d) Tak „kultúra“ ako i „barbarstvo“ sú historické invarianty; sú nezávislé na dosiahnutej úrovne techniky.

e) Ide zrejme o protikladné plody protikladných orientácií človeka, aj ľudských spoločností, vyjadrených otázkou E. Fromma: „Mať, alebo byť?“

f) Predpokladáme, že „kultúra“ je korelátom orientácie „Byť!“; že nekontrolovaná orientácia „Mať!“ (mať nielen bohatstvo a moc, ale aj „svätý pokoj“!) vedie do sféry „barbarstva“ (ktoré je o to nebezpečnejšie, o čo vyspelejšou technikou disponuje).

g) Predpokladáme, že uvedené orientácie sú funkciami rôznych stavov ľudského vedomia; presnejšie – rôznych úrovní vedomia. Barbarská dominancia tendencie „Mať!“ je výsledkom stagnácie ľudského vedomia, jeho neschopnosti kontrolovať psychické funkcie, včítane mentálnych.

h) Predpokladáme, že na úrovni „spoločenských makro-organizmov“ (I. Prigogine) táto orientácia zbavuje kultúru jej funkcií, vedie tento systém ku strate identity. Súčasný stav sveta poukazuje na odcudzenie kultúry.

i) Inými slovami: systém kultúry chápanej ako „*cultura animi*“ (H. Arendt) dnes neexistuje; existujú iba sporadické „oázy“, v ktorých sa napriek „potope“ zachovali zvyšky „kultúrneho vedomia“ (autor ako príklad vo svojom referáte uviedol iniciatívu, koncepčné a organizačné úsilie, ktoré viedli k uskutočneniu sympózia), ktoré sú dôkazom (že je možné prekonať profesionalistickú rutinu), že platí staré „*Spiritus flat ubi vult*“.

Sila Ducha sa manifestuje kreativitou a zodpovednosťou. Z úvodnej tragickej diagnózy vyplýva v prvom rade radikalizácia problému zodpovednosti: my nie sme zodpovední iba za kultúru a umenie! Problém zodpovednosti nás vedie k „Otázke viny“, ktorú po „holocouste“ nastolil a riešil K. Jaspers – k parafráze jeho definície „transcendentálnej viny“. Formuloval ju nasledovne: „*Existuje solidarita ľudí ako ľudí. Preto je každý zodpovedný za celé zlo a celú nespravodlivosť vo svete.*“ Každý – za všetko !

3.

K otázke ceny kultúry si dovoľíme uviesť dve básnické vyjadrenia, nakoľko sa nechceme obmedziť iba na logiku, na racionalistický kalkul. Kultúru si totiž nemôžeme predstaviť bez tej jedinečnej ľudskej schopnosti prekračovať medze toho, čo ponúka ratio, analýza a verbálne – lineárne myslenie, lineárna logika, lineárna kauzalita. Ide tu o intuíciu a celostné, konkrétne myslenie. O imagináciu a obrazy.

Najprv uvedieme „vzdych“ veľkého poľského básnika XIX. storočia, Adama Mickiewicza (rodáka z Litvy):

*Litvo, otčina moja, ty si ako zdravie
ako ťa ceníť treba, iba ten sa dozvie,
kto ťa stratil...*

To znamená: **my intuitívne vieme**, aká je cena kultúry, pretože sme ju stratili. Žijeme síce vo svete, v ktorom sa tento pojem používa, no ktorý je súčasne svetom, ktorý nás desí. Svet, ktorý desí, nie je svetom kultúry.

Autorom nasledujúceho citátu je súčasný poľský básnik, Tadeusz Rózewicz, ktorý po druhej svetovej vojne napísal o.i. aj tieto verše:

*To sú iba názvy prázdne a jednoznačné
človek a zvierá, láska a nenávisť, vrah a brat, tma a jas...*

*Pojmy sú iba prázdne slová
česť a podlosť, odvaha a zbabelosť,
krása a hnus, pravda a lož...*

To znamená: **my intuitívne vieme**, že k fundamentom kultúry patrí rozlišovanie; najmä rozlišovanie fundamentálnych protikladov skutočnosti a existencie. Bez nich totiž nie je mysliteľný nielen étos, ale i život vôbec. Avšak ocitli sme sa vo svete, ktorý akoby zámerne smeroval k likvidácii rozlišova-

cích schopností, k totalnej nivelizácii. A to nás desí. Je to smer ku slepote, k tme.

Erich Neumann dávno konštatoval, že už jednobunecné organizmy rozlišujú uzavretý tvar a amorfné prostredie – „Brownov pohyb“ molekúl. E. Morowitz dokazuje, že z tejto schopnosti sa vyvinulo naše myslenie. „Bhagavad Gita“ tvrdí, že pripútanosť k predmetnému svetu plodí ilúzie; nasleduje zánik pamäti a tým aj **strata rozlišovacích schopností**, v dôsledku čoho „človek sa zničí“.

Už len z poznámok uvedených ad hoc vyplýva, že otázka kultúry, jej „ceny“, nie je otázkou akejsi „nadstavby“, ako tvrdil „bolševik“, ale že tu ide bez nadsádzky o život. Je to otázka „*to be – or not to be?*“ Dovoľte ešte jeden obraz, metaforu: „*A v tamých troch štvrtiach ľudia oslepli. Tak sa tie štvrte i volajú: Prvá Slepá, Druhá Slepá [...] Hovorí sa, že neoslepli od žiariv [...] ale od silného hrmenia. Tak zaburácalo, že oslepli.*“ (A. a B. Strugackij: Stalker). Našu otázku by sme teda mohli sformulovať aj takto: „Čo tak silno zaburácalo, že sme sa ocitli v Prvej Slepej – či Druhej Slepej...?“

4.

Tu je možná námietka: subjektivismus! Pozrime sa teda, čo hovorí objektívne vedecké poznanie. Dve sondy týmto smerom:

Prvá sonda – prostoduchá, v podobe informácie z encyklopédie (pomere čerstvého dáta). Hovorí sa tu, že duchovná kultúra je systém zložený z náboženstva, filozofie, vedy, umenia a práv. Táto konštatácia provokuje pochybnosti: (a) je to dnes ešte systém, alebo konglomerát?, (b) je možné dnes bez výhrad paušálne kvalifikovať aktivity v uvedených oblastiach *a priori* ako „kultúrne“? *Pars pro toto*: ako je to s vedou, keď (ako hovorili štatistiky pred cca 10 rokmi) 90 % výskumu slúži vojenským účelom? Je veda *a priori* ako celok súčasťou kultúry? Je súčasťou kultúry *en gros* školstvo, ktoré „produkuje robotov“? Je ňou umenie – to, ktoré sa snaží adaptovať sa na trh? A ako je to so zákonmi vo svete, v ktorom (ako hovorí Ralph Dahrendorf) rastú „zóny anomie“, *nota bene* na všetkých úrovniach spoločenských a štátnych štruktúr?

Summa summarum: vyzerá to tak, že takto definovaný systém kultúry je ilúzia: jednak preto, že podľahol „procesom segregácie“ (L. v. Bertalanffy), jednak preto, že jeho subsystémy stratili kultúrnu identitu, prestali kultúrne fungovať. V podstate je to súbor oblastí, v ktorých iba vo výnimočných prípadoch nachádzame kultúrne aktivity. Čo pod nimi rozumieme – to by nám mala povedať

Druhá sonda – do teórie kultúry

A. L. Kroeber a C. Kluckshohn zozbierali v r.1952 161 definícií kultúry (Culture, A Review of Concepts and Definitions; Cambridge, Mass.) Niekoľko rokov neskôr Philip Bagby preanalizoval tento súbor a navrhol vlastnú definíciu: „Kultúra“ podľa neho, to sú „pravidelnosti vo vnútornom a vonkajšom správaní členov spoločnosti s výnimkou tých pravidelností, ktorých genéza je dedičná“. Táto definícia je „sympatická“ v tom, že vychádza zo správania sa individuí, čím dopĺňa predošlý pohľad na jednotlivé „potenciálne kultúrne priestory“ (časopriestory). Má však – zrejme podobne ako tých 161 z ktorých vyšiel – spoločnú črtu: je *objektivistická*. Je tak povediac, „jenseits von Gut und Böse“. Je inšpirovaná duchom prírodných vied, pozitivizmom. Vzhľadom k uvedenému sa však nazdávame, že o kultúre nie je možné hovoriť zmysluplne, objektivisticky. Uniká nám totiž pritom jej duchovná podstata, t.j. dimenzia Ducha.

V náväznosti na Martina Bubera môžeme povedať, že kultúra je fenomén zo sféry vymedzenej „základným vzťahom“ „Ja a Ty“. Objektivistická reč prezrádza reláciu „Ja“ : Ono“ – odcudzenie. Kultúra je prekonávaním odcudzenia.

Nemôžeme tu nevyssloviť napokon poznámku na margo samotného počtu vedeckých teórií a definícií. Domnievame sa, že sú plodom spomenutého odcudzenia. Prichádza tu na um Kopernikus, ktorý v „*De revolutionibus...*“ poznamenal, že „keď sa učenci nevedia dohodnúť ohľadne predmetu svojich výskumov, tak to znamená, že buď do svojich úvah zakalkulovali čosi nepatričné, alebo čosi podstatné vynechali“.

Domnievame sa, že to, čo vynechali, súvisí so spomínanou kategóriou Ducha. Inými slovami – slovami vedy (!): stratili sa „sily ďalekého dosahu“. Stratila sa „hlbina“, kategória, ktorú zaviedol do ontológie nielen teológ Paul Tillich, ale aj fyzik David Bohm. To znamená: stratila sa perspektíva Nekonečna *Con grano salis*. Zmizla Skutočnosť, jej základná dimenzia. Žijeme vo fiktívnom svete. On vyvoláva našu „Úzkosť a chvenie“ –“ FRYGT OG BAEVEN“ (S. Kirkegaard). *Vice versa*: to, čo učenci do úvah o kultúre zakalkulovali, je dnes už anachronický osvietenický blud o neriešiteľnom rozpore medzi duchom a hmotou, medzi mystikou a vedou. Fritjof Capra vyjadril lapidárne dnešný pohľad na tento vzťah: ide o dve navzájom neredukovateľné, komplementárne a legitímne „metódy poznania“ (F. Capra: Tao fyziky).

5.

Dostali sme sa tak k odpovedi na otázku, čo tak strašne „zaburácalo, že ľudia oslepli“. Explodoval *antropocentrizmus*. Vybuchla nálož v ľudskej hla-

ve, v ľavej hemisfére neokortexu – racionalizmus. Praskli väzby medzi subjektom a objektom. S hlukom sa zrodil mechanizmus a rozbil integrálny obraz sveta na „márne kúsky“. Lavína úspechov vedy a techniky zasypala ľudskú pokoru: z človeka – „Božieho tvora“ sa zrazu stal samozvaný *homo sapiens*, sapiens pyšný „pán a vládca“. Avšak stará múdrosť hovorí: „pýcha zaslepuje“ ! A tak sme sa pri hlučných pochodoch na ceste k úplnému poznaniu a ovládnutiu sveta zrazu ocitli v Prvej Slepej či Druhej Slepej. My, čo nám bolo dané absolvovať Hitlerovu, potom Stalinovu diktatúru a po invázii v r.1968 ešte aj Husákovu „normalizáciu“, máme za sebou hádam aj Piatu či Siedmu...

Scientistický redukcionizmus zlikvidoval základnú dimenziu ľudskej existencie – transcendenciu. Tu si dovoľme uviesť ešte jeden názor, ktorý vyslovil vedec Erwin Schrödinger dotýkajúci sa „ceny dedičstva“: „*Dospeľi sme síce k vedeckému poznaniu, avšak zaplatili sme za to stratou múdrosti*“.

6.

Prejavilo sa to „v plnej paráde“ v totalitných režimoch, o ktorých sa veľa napísalo. O „bolševickom“ najmä to, že mal ťažkopádnu ekonomiku. Ďalej možno pridať, že to bol redukcionizmus „na druhú“, a to vďaka jeho militantnému materializmu a ateizmu. Bola to vláda hmoty nad Duchom, ktorému bolo súdené byť iba akýmsi Teilhardovým *epifenoménom*. Ľudský korelát Ducha – vedomie, bol v rámci *newspeaku* zglajchšaltovaný s *rationem*, alebo s pamäťou (sic). Fenomén svedomia bol „vygumovaný“. Namiesto mravného imperatívu bol nainštalovaný imperatív triednej nezmieriteľnosti.

Ná začiatku tejto „normalizácie“ (1970) český lekár – mysliteľ Jozef Charvát varoval pred „mentacidou“ – že je nebezpečnejšia, než „stará genocída“. Varoval márne. Prišla. Stala sa skrytým princípom „socialistickej kultúry“. Preto sa musíme opýtať: bola to potom vskutku kultúra ?

Totalitný štát investoval do takejto „kultúry“ pomerne veľa, pretože často slúžila ideológii, propagande a indoktrinácii. Investoval aj do umenia, pokiaľ bolo ochotné podriaďiť sa externým kritériám politiky. Východiskom však bola fetišizácia sociálnych a historických aspektov kultúry a umenia, čo paradoxne vyúsťovalo do stagnácie (a v mene „angažovanosti“ za vec pokroku, v mene „komunikatívnosti“ atď.), do formalizmu. „Druhou stranou „partajnej mince“ – bolo vytesnenie kozmického horizontu existencie; povedané s Maxom Schelerom: „*Miesto človeka v Kozme*“ podľahlo anihilácii. Biopsychické funkcie „*Arché*“ – intuícia a vhlad boli „tabu“. Všetko, čo mohlo zrelativizovať zmytologizovanú „Spoločnosť“. Pojem „Spo-

ločnosť“ *de facto* označoval „Stranu“. Ona bola *ultima ratio*. Cieľom bolo vytvorenie poslušnej manipulovateľnej masy. Preto sa musíme opäť opýtať: bola to „kultúra“? Aj keď sa vyznačovala „pravidelnosťami vnútorného aj vonkajšieho správania sa“, ktoré postuluje spomenutá „162. teória“? Neslúžila len k umŕtvovaniu kritického myslenia, reflexie a kreativity, empatie, solidarity a zodpovednosti za veci verejné? Pod jej povrchom však živorila akási „druhá kultúra“ a alternatívne umenie, relatívne nezávislé na moci, na peniazoch, na reklame, na prestíži, etc. Kultúra a umenie „orientované na Pravdu“ – povedané s C. F. v. Weizsäckerom. Ideou totalitného undergrouнду a disentu bol totiž „*Život v Pravde*“. Vďaka rôznym aktivitám sa však podarilo zachovať akési minimum zmyslu pre univerzálne princípy a hodnoty. Vyžarovala z nich totiž nádej, že sa tieto „univerzálie“ stanú raz základom novej spoločnosti, v ktorej kultúra – „*kultúra sensu stricto*“, „*cultura animi*“ (H. Arendt) sa stane určujúcou silou, ktorá umožní prekonať stagnáciu vedomia, egoizmus, stratu zodpovednosti atď. – vyvolaťých degradáciou človeka na živočícha, na „koliesko v stroji“, na abstraktné číslo. Tam totiž vyústil proces redukcionizmu, ktorý kedysi začal hlučnou explóziou antropocentrizmu. Tam vyústila materialistická deštrukcia Skutočnosti, ktorá *anno dazumal* začala expanziou ľudského *ratio*. Ortega y Gasset kedysi poznamenal, že keď sa *ratio* odtrhne od intuície – „*melie naprázdno*“. Dopadlo to horšie: výsledkom bola genocída – non-stop a „menticída“. *Ratio* odpútané od intuície a od svedomia „namlelo“ 170 miliónov nevinných obetí. Veľká časť z nich zahynula v „obdobiach mieru“.

Vojna sa stala v XX. storočí normou (Jan Patočka). Mohli by sme sa tu opäť vrátiť ku „162. definícii kultúry“ a spýtať sa, či máme potom hovoriť o „kultúre vojny“ alebo o „kultúre vraždenia“?

7.

Pred chvíľou spomenutý sen – nádej („I had a dream!“) sa v Novembri 1989 stal skutočnosťou. Zdalo sa, že sa stal zázrak: padol berlínsky múr, začalo „vstupovanie do Európy“. Avšak už v januári 1990 mi prišla na um otázka: vstupujeme do Európy Alberta Schweitzera, alebo do Európy *mickey mouse*ov či Toyoty a Mitsubishi?

V mene slobody a demokracie „spustila“ sa lavína porno, hororov atď. Krátko potom bol nový smer lapidárne definovaný *ex offo*: „**Kultúra? Potom!**“ Nová vlna „menticídy“ priniesla aj nový newspeak; jeho fundamentálnymi pojmi sa stal „trh“ a „podnikanie“; všetko ostatné sú odvodeniny. Ľudský svet sa tak opäť scvrkol: na bazár a na arénu. Na hmotné a najmä finitné priestory a na im primerané aktivity.

C. F. v. Weizsäcker kedysi napísal, že problémom socializmu je **pokrytectvo** a problémom kapitalizmu – **cynizmus**. Pád berlínskeho múru priniesol integráciu týchto elementov vraj protikladných „kultúr“: dospeli sme k integrácii pokrytectva a cynizmu. Hovoriac rečou synergetiky: došlo k morfogénéze kvalitatívne nového systému založeného na **jednote bezuzdnosti a svojvôle**. Ony sa stali „*pravidelnými spôsobmi vnútorného aj vonkajšieho správania sa*“. Dospeli sme tak ku „kultúre bezuzdnosti“?

Dospeli sme *ad absurdum*: „kultúra bezuzdnosti“ je klasické *contradictio in adiecto* – rovnako ako „konzumná kultúra“ či „kultúra hedonizmu“. Sú to iba symptómy patológie reči, ktorá sa v dôsledku ochmutia intuície a vhladu odtrhla od reality. Sú to výstreky verbálneho myslenia, Różewiczove „*Pojmy – prázdne slová, prázdne a jednoznačné*“. Pripomínajú, že všeobecná globálna kríza vrátane s krízou v kultúre obsahuje krízu reči a myslenia. Alain Finkielkraut na to upozornil titulom svojej monografie: „**Deštrukcia myslenia**“. Je sprevádzaná krízou vedomia; ľudstvo akoby sa dostalo do stavu bezvedomia. Sú to plody antropocentrizmu. Došlo to tak ďaleko, že Edgar Morin navrhol na označenie človeka termín „*homo demens*“.

Položme si teda otázku: čo robiť, aby slovo „kultúra“ prestalo byť „prázdny slovom“, aby nadobudlo zmysel? V podtexte je obava, že ak sa nám to v dohľadnej dobe nepodarí, tak sa utopíme v potope relativizmu a slovných hier. Juhan Huizinga pred časom definoval kultúru ako hru typu *ludus*; C. F. v. Weizsäcker však dokazuje, že *homo ludens* je infantilný. Nie je totiž schopný rozlíšiť, čo je hra a čo je vážne. Musíme sa teda spýtať: Čo je „vážne“? Existuje snáď aj nejaká „vážna hra“? Odpoveď sugeruje Jan Patočka: pripomína antickú kategóriu „*polemos*“ – vyjadrujúcu podstatu Skutočnosti. V našich časoch ju vyjadril i Norbert Wiener metaforou: „*Skutočnosť, to sú ostrovy informácie v oceáne entropie*.“ Predstavme si teda kultúru ako zápas s živlom „oceánu“. Ako zápas s „potopou“. Zápas o záchranu „ostrovov“. Pozrime sa na kultúru ako na hru typu „agon“.

8.

Človek Západu, extrovertný *homo sapiens* viedol zápas so živlami Prírody okolo seba; prírodu v sebe samom vytesnil zo svojho vedomia (E. Morin). Zúrivo útočil na tých, čo mu ju pripomínali (viď „*causa Darwin*“, „*causa Freud*“ atď.). Avšak *homo sapiens* „vygumoval“ aj protipól Ducha a jeho individuálne „detašované pracovisko“ – vedomie zglajchšaltoval s psychikou či s ľudským rozumom. Súčasná globálna kríza je dôsledkom tejto on-

tologickej deštrukcie. R.Thom, tvorca teórie katastrof („Newton našich čias“) tvrdí, že každá kríza je dôsledkom nedostatočnej regulácie.

D. Hofstadter, nadväzujúc na Gödelovu teorému dokazuje, že v prípade krízy ľubovoľného systému treba „vyskočiť zo systému na úroveň systému vyššieho rádu“.

Z toho, čo sme doteraz povedali vyplýva, že systémom, z ktorého by sme mali „vyskočiť“ ja paradigma klasickej vedy. Kontext „klasickej paradigmy“, najmä falošný obraz sveta a človeka, doviedol k falošnému pohľadu na kultúru a tradíciu, k ich materialistickej dezinterpretácii, k ich spredmetneniu a degradácii na úroveň trhu a tovaru. Musíme sa teda opýtať, či je mysliteľná alternatíva. Alebo slovami D. Hofstadtera: „*Je možné vyskočiť zo systému redukcionizmu, antropocentrizmu, konzumu atď., atď?*“

Zdá sa, že taký „skok“ je možný („I had a dream!“...). Súčasná kríza totiž obsahuje proces **striedania paradigiem**, t.j. zápasu novej „neklasickej“ vedy so starou „klasickou“ vedou („**Polemos**“ tu tiež zasahuje!). V tomto striedaní sa rodí kvalitatívne nový obraz sveta a v ňom aj kvalitatívne nový (a súčasne veľmi starý!) obraz človeka. A tak, ako sme starý pohľad na kultúru odvodili zo starej paradigmy, najmä z klasickej–prírodovednej definície človeka („homo sapiens“), pokúsime sa teraz dedukovať obrysy nového pohľadu na kultúru z dnešných základov poznania (tie, samozrejme, môžeme iba heslovite, „telegraficky“ naznačiť).

Neklasická veda odhalila priepasti mikro- a mega-sveta; aktuálnou sa stala kozmická perspektíva Skutočnosti, Nekonečno a s ním späté Tajomstvo Bytia. Kozmos sa premenil na Kozmogenézu – (viď paradigmatickú ideu „*Od bytia k stávaniu sa*“ – (I. Prigogine: „*Vom Sein zum Werden*“). Univerzálnu dialektiku vyjadruje už spomenutá metafora: „*Skutočnosť, to sú ostrovy informácie v oceáne entropie*“ (N. Wiener). Človeka, ktorý sa vo svojej pýche–slepote pokúsil ignorovať túto Pravdu, ktorý sa pokúsil „vyskočiť z Kozmu“ (J. Zeman) označil E. Morin termínom „homo demens“.

Nazdávam sa, že ani stará téza ani Morinova antitéza nemôžu poslúžiť ako východisko. To nachádzame v dynamickej vízii človeka, v názore, že človek je „**evolučná bytosť**“ (nájdeme tu ozvenu starej idey „človeka na Ceste“). Z toho vyplýva aj téza, že človek je *homo patiens* (V. Frankl). Túto situáciu vyjadruje bližšie K. Lorenz: „*sme na polceste medzi opicou a človekom*“. H. v. Ditfurth to vyjadril drastickejšie: „*Človek je na polceste medzi beštou a anjelom*“. Akým smerom sa pohne, to závisí od stavu vedomia, od celkovej existenciálnej orientácie – od odpovede na otázku E. Fromma: „*Mať alebo byť?*“ Jeho neoddeliteľnosť od Skutočnosti zistil už W.Heisenberg a P. Ricoeur dospel k téze „*Sum, ergo cogito*“.

Negatívny pól existencie zdôraznili najmä profesori Milgram a Zimbardo vo svojich experimentoch; zistili, že ľudská beštialita, sadizmus, je nezávislá na IQ a na erudícii: o správaní rozhoduje spravidla prestíž, mýtus vedy-
autority a nespútané „ego“.

Na vlaňajšom jubilejnom Biennale v Benátkach (1995), na druhom poschodí Palazzo Grassi stálo monštrum: „*Penfieldov homunculus*“. Rozpor je tu však v tom, že keby tento vedecký model človeka bol úplný, potom by tu nebola ani idea Cesty, neboli by vznikli ani Benátky, ani Palazzo Grassi, ani Biennale a vystavované artefakty etc. Napokon... nebol by tu ani samotný Prof. Penfield. „*Polemos*“ je univerzálny princíp. Monštrum – dielo Prírody obsahuje „čosi“, čo prekračuje rovinu fyzikálnej skutočnosti. Čosi, čo „vyskakuje zo systému“ Prírody. Čo obsahuje „šifru Transcendencie“ (K. Jaspers). Erwin Schrödinger hovorí, že Duch je tá sila v človeku – prírodnej bytosti, ktorá mu umožňuje prekonávať prirodzený determinizmus; tzn. prekonávať sily znázornené Penfieldovou obludou: zdanlivo nespúateľnú pažravosť jeho obludnej papule a hrabivosť jeho obludných pazúrov. Vďaka tejto tajomnej sile môžeme usúdiť, že K. Lorenz a H. v. Dittfurth majú pravdu: človek skutočne je na „polceste“. Nemusí byť sadista. Nemusí byť *homo demens*. Nie je bezpodmienečne odkázaný na hrabivosť, egoizmus a konzum a ich pekelné dôsledky. Človek dostal od „Boha“ – alebo predsa od „Prírody“? (napokon: záleží na tom, ako „to“ pomenujeme? – nech je to hoci aj Jacobova-Monodova „náhoda“!) „Božiu iskru“ – „*daimonion*“ – „talent“ – „vedomie“ a za istých predpokladov je možné tento zárodok tvorivosti rozvíjať. Je možné „vyskočiť zo systému“ ratia podriadeného „autorite“ pudov a „tieňa“ (C. G. Jung).

9.

Človek je teda dialektická bytosť. Má zakódované Evolúciou (či Kozmogenezou?) predpoklady vývinu nielen intelektuálneho, ale – v prvom rade – vývinu vedomia. Môže takto dospieť k morfogéníze svedomia. Ku schopnosti byť spontánne na strane Dobra a Pravdy. To znamená, že za istých predpokladov môže človek „vyskočiť“ z ideológie materialistického redukcionizmu, zo zajatia antropocentrického mýtu. Prekonať krízu v súlade s postulátom R.Thoma, (t. zn. „zosilniť reguláciu“) by potom znamenalo vyvolať z tohto faktu primerané dôsledky v rovine praxe. Spočívali by vo vytváraní predpokladov pre žiadúci vývin vedomia a genézu svedomia a v optimalizácii už existujúcich mechanizmov tohto druhu. A tu sa dostávame k hypotéze neklasickej koncepcie kultúry.

V dnešnej situácii, ktorá je určená o. i. rozporom medzi globálnou krízou zapríčinenou pretrvávajúcim obskurantizmom vo sfére „regulácie sveta“ a aktuálnym stavom poznania (môžeme len a výlučne aktivitu tohto druhu, t.zn. zamerané na tvorbu a optimalizáciu predpokladov duchovného vývinu človeka a spoločnosti), označiť termínom „kultúra“. Prípadne – aby sme sa vyhli nedorozumeniam – termínom „*Kultúra sensu stricto*“.

Myslíme tým systém, ktorý by zabezpečoval transformáciu človeka – „prirodzenej bytosti“ na „bytosť spirituálnu“. Systém, ktorý by viedol človeka aj spoločnosť ku zmene orientácie od „Mať!“ k „Byť!“ Až potom by sme mohli hovoriť o „transformácii spoločnosti“. *Nota bene* bola by to transformácia organická – v súlade so skrytou ľudskou podstatou. Existuje totiž ešte jeden názor na ľudskú podstatu, podľa ktorého človek je „bytosť transcencie“ (R. Palouš).

10.

„Vyskočiť na úroveň systému vyššieho rádu!“ Táto direktíva vyžaduje v našom prípade upresnenie: „*Kultúra sensu stricto*“ ako systém neexistuje. Tento „systém vyššieho rádu“ treba vytvoriť. Treba urobiť „zázrak“! Samozrejme, u tradične vzdelaného racionalistu môže toto slovo vyvolať iba úsmev. „Chvála Bohu“ – dnes máme k dispozícii vedeckú „teóriu zázrakov“! Myslíme tým na synergetiku, univerzalistickú metateóriu, objasňujúcu procesy morfogenézy kvalitatívne nových systémov. H. Haken, jej tvorca, vymedzuje podmienky takejto morfogenézy zhruba nasledovne:

a) daný systém v rovine makro– musí byť v stave extrémnej nerovnováhy („kríza“) – v stave „bifurkácie“;

b) jeho póly tvoria jednak stabilný deterministický systém, jednak aktuálne stochastické procesy (aktuálny chaos);

c) potrebné je, aby nastala interakcia medzi týmito protipólmi;

d) potrebný je napokon „vhodný impulz“, v rovine mikro–, ktorý by pripel k „preklopeniu“ nerovnovážneho celku na želanú stranu – v takom prípade dochádza ku spomínanej „morfogenéze novej kvality“.

Pokúsme sa teraz do tejto abstraktnej štruktúry dosadiť konkrétne enúty.

O aspektoch aktuálneho chaosu sme už hovorili; obrátíme preto pozornosť na aspekty „deterministického systému“, na predpoklady oživenia jeho funkčnosti.

A) Intuícia

Ide o rehabilitáciu fylogeneticky daných funkcií psychiky, najmä intuície a vhľadu („insight“). Intuícia (*pars pro toto*) je voči ratiu „systémom vyššieho rádu“, pretože podmieňuje jednak celostnú, holistickú percepciu a mysle-

nie, jednak bezprostredný (nesprostredkovaný abstraktnými pojmami, emóciami atď.) kontakt so Skutočnosťou. Intuícia nie je „antiracionálna“ či „iracionálna“: K. Lorenz dokazuje, že je „raciomorfna“; L. Senghor hovorí dokonca o „intuitívnom rozume“. Ortega y Gasset kedysi poznamenal, že tam, kde intuícia nefunguje, „ratio melie naprázdno“. Intuitívny kontakt so Skutočnosťou odhaľuje jej komplexnosť, jej často skrytú dialektiku („Polemos“, „Tao“). Tu je predpoklad pre prekonávanie úrovne verbálneho myslenia (ktoré v spoločnosti dominuje), s jeho tendenciou k autonomizácii, k „jazykovým hrám“ etc. a tým pre dosiahnutie úrovne dialekticko-systémového myslenia („Netzdenken“). Evolúcia myslenia dospela do dimenzie dialektiky (t.zn. nielen „na úroveň“) – dialektika sa stala záväznou normou (M. Heidegger).

B) Kreativita

Jej súvis s dialektikou odhaľuje spomenutá synergetika. Vo sfére psychiky ide o interakciu „starého jazyka“ (H. Haken) archetypov a štruktúr mýtu s funkciami neokortexu, so stochastickými procesmi aktuálnych impulzov a mentálnych procesov. Na prvom mieste ide zrejme o kreatívne procesy v oblasti ľudských vzťahov, o transformáciu Buberovho vzťahu „Ja : Ono“ na základný vzťah „Ja : Ty“. Živá intuícia umožňuje vnímať Druhého na základe analógií, čoho vrcholom je indická formula „*Tat twam asi*“ – „Ty si Ja“. Inými slovami: je možná morfogéza kozmického základu empátie, solidarity a altruizmu. Je možná tvorba neegoistických vzťahov, založených na nezištnej kooperácii a na dialógu – „spoločnom približovaní sa k Pravde“. Je možná morfogéza svedomia a zodpovednosti.

Digresia: Slovenský fyzik, prof. J. Krempaský (autorita v oblasti synergetiky) dokazuje, že iba taktó chápaná kultúra zabezpečuje integritu spoločnosti-organizmu; tam, kde sily kultúry („sily Ducha“) slabnú, dochádza k rozpadu spoločnosti na „množinu ego-častic“. Môžeme ešte dodať (na základe skúsenosti), že do hry potom vstupujú externé integrujúce sily – sily odcudzenej moci. Rodí sa diktatúra. Organická jednota živého makroorganizmu je nahradená homogennosťou znivelizovaných, zdemobilizovaných elementov („ego-častic“), uvádzaných do pohybu terorom, alebo vidinou konzumu a hedonizmu.

C) Tradícia

K tomu, aby došlo k rehabilitácii intuície a k resuscitácii kreativity na úrovni mikro-, je potrebná živá, funkčná tradícia. Nejde samozrejme o pietny či sentimentálny vzťah k múzeám či k folklóru atď. Ide o životnú múdrosť za-

ložení na Schweitzerovej „úcte k životu“, vyplývajúcu v prvom rade zo skúsenosti (nie z tradične chápaného „vzdelania“!). Náš vzťah k zachovaným materiálnym artefaktom by mal vychádzať z vedomia, že v nich je zašifrovaná kreativita našich predkov, ich „kozmicke vedomie“, ich Láska – „Agape“, ich údiv nad zázračnosťou Skutočnosti, ich „Bázeň a chvenie“, zoči-voči Mystériu Bytia. K. Lorenz tvrdil, že tradícia je pre zachovanie života rovnako potrebná ako vzduch a kalórie; bez nej spoločenský organizmus degeneruje na „nádor“. Dnešní hyper-liberalisti, zdá sa, zabúdajú, že „pápež liberalizmu“ F. v. Hayek tvrdil, že bez spontánneho rešpektovania princípov tradície „otvorená spoločnosť“ zdegeneruje na „džungľu“.

D) *Výchova*

Súčasťou tradície je výchova, chápaná ako *Paideia* – „starostlivosť o dušu“. Naša „globálna dedina“ (M. McLuhan) sa mení na globálnu „zónu anómie“ (R. Dahrendorf), na „džungľu“, pretože *homo sapiens* premenil výchovu na racionalisticky-antropocentricky orientované vzdelávanie zamerané na dosiahnutie odbornosti. Súčasná škola „vychováva“ iba k poslušnosti voči svetským „autoritám“ (A. Toffler), produkuje „robotov“ (P. Kapica). Táto anti-výchova sa drasticky prejavila najmä v totalitných režimoch; dopĺňovalo ju pestovanie ilúzie o úplnej poznateľnosti a najmä ovládateľnosti skutočnosti. Jednoznačný dôraz na rozvíjaní funkcií ľavej hemisféry neokortexu blokuje ľudskú kreativitu a vrodené predpoklady harmonickej koexistencie s ľuďmi, aj s Prírodou. Stimuluje rivalitu a vypočítavosť – v konečnom dôsledku vedie k alienácii a jej plodom: k pocitom absurdity, k hostilitate a agresivite (V. Frankl). Nevyhnutná je preto radikálna zmena pedagogiky, návrat k jej stratenej podstate. Výchova musí viesť ku kreativite; mala by obsahovať primerané dnešku formy „iniciácie“, mala by zabezpečovať predpoklady psychickej evolúcie založenej na evolúcii vedomia. Mladý človek by mal empiricky dospieť k poznaniu, že egoizmus a orientácia na konzum mu nemôžu priniesť pocit zmysluplnosti existencie. Eliminácia Nekonečna z horizontu existencie vedie iba k nekonečnému kumulovaniu konečných vecí. Súčasná „kozmonautika“ neotvára horizont humanisticke chápaného Nekonečna – rozširuje iba finitný priestor zredukovaného životného prostredia. Výchova v kontexte tradície by mala viesť k spontánnej evidencii faktu, že súčasná ekologická katastrofa je dôkazom straty „kozmickeho vedomia“. „Eko-problém“ je nevyriešený „ego-problém“; riešiť by ho mala výchova *sensu stricto*.

E) *Vita contemplativa*

Katastrofálna nerovnováha vo svete súvisí s nerovnováhou medzi modalitami existencie: *vita activa* potlačila svoj protipól, nie je vyvažovaná tak, ako to vyžaduje štruktúra mozgu. V. V. Nalimov (svetoznámy ruský matematik, strávil 18 rokov v Gulagu) tvrdí, že obnovenie meditácie je posledná šanca ľudstva. Nestor poľskej psychológie, K. Dabrowski tvrdil, že ľudstvo by sa mohlo zachrániť, ak by sa k slovu dostali „osvietené vlády“, t.zn. také, ktoré by zaviedli na školách všetkých stupňov meditáciu. C. F. v. Weizsäcker upozorňuje na význam „askesis“ – „tréningu“ najmä v duševnej oblasti, v súvislosti s nutnosťou orientácie na Pravdu, pretože orientácia na hedonizmus vedie podľa neho spoločnosť k záhube. Prax meditácie nepochybne patrí k základným faktorom pozitívneho pólu nášho dedičstva: je empiricky zisteným predpokladom prehlbovania vedomia, zvyšovania kreativity, duchovnej zrelosti. Na nej je založená *Psychologia perennis* a *Philosophia perennis* (A. Huxley). Z nej vychádza súčasná transpersonálna psychológia (K. Wilber, S. Grof, Ram Dass etc.). Fyzik F. Capra hovorí: „Prírodné vedy nepotrebujú mystiku a mystika nepotrebuje prírodné vedy, avšak človek potrebuje obidve“.

11.

Poznámky o intuícii, kreativite, tradícii, výchove a meditácii nás priblížili k otázke umenia, najmä **umenia v hudbe**. Vo svetle novej paradigmy vystupujú do popredia niektoré aspekty hudby, ktoré stará paradigma zastierala. Umenie sa tu javí ako fenomén, ktorý je podstatne závažnejší, než pekná, ušľachtilá hra („Glasperlenspiel“ H. Hesseho) alebo než atribút „vyššieho vzdelania“. Predovšetkým hudba prestáva byť zobjektivizovaným-zreifikovaným artefaktom – hudbou *in vitro*. Môžeme ju chápať ako procesy muzikogenézy (*inclusive* tvorivej reprodukcie a tvorivej participácie – recepcie): dialóg *sui generis* so zvukom a s hudobnými tvarmi a transformačnými procesmi sa tu javí ako špeciálny prípad „Dialógu s Prírodou“ (v zmysle I. Prigogine) a súčasne s Tradíciou i Kultúrou, s ich princípmi zašifrovanými do zvukových a hudobných procesov. „Hudobný celok môže byť modelom Skutočnosti“ konštatuje C. Levi-Strauss. Preto účasť na muzikogenéze“ môže významne prispieť k rozvíjaniu vedomia a kreativity a tým aj k dozrievaniu osobnosti.

Ad illustrandum niekoľko aspektov:

a) muzikogenéza rozvíja zmysel pre univerzálie, také ako morfogénéza, tvar a jeho transformácie, evolúcia-involúcia, integrácia-dezintegrácia, po-

riadok–neporiadok (usporiadanie–neusporiadanie), hierarchia a komplexnosť; (hudobné fenomény sú n–dimenzionálne, n–úrovňové, n–značné);

b) vedie k aktívnemu počúvaniu a spolupočúvaniu (nota bene v situácii „Gutenbergovej galaxie“ – M. McLuhan);

c) vyvíja nielen recepciu, ale aj aktívnu detekciu tvaru a „ontologických foriem“ (R. Ingarden), ich kontextov a významu, znakov a symbolov;

d) rozvíja nielen holistickú percepciu a myslenie, ale aj analogické, systémovo–dialektické myslenie – „Netzdenken“;

e) rozvíja zmysel pre kooperáciu, disciplínu – pre „askesis“

f) podstatným aspektom je tu najmä „tréning“ koncentrácie pozornosti

g) oživuje–zosilňuje intuíciu a vhlád, ale rovnako aj hlboké vrstvy vedomia – archetypy a štruktúry mýtu;

h) vyvíja zmysel pre vývoj–evolúciu–rozvíjanie a schopnosť rozlišovať tieto tendencie od protikladných nekro–tendencií.

Summa summarum: môžeme konštatovať, že účasť v procesoch muzikogenézy môže byť účinným faktorom morfogenézy „integrálnej osobnosti“. Je tu základ pre pestovanie pozitívneho, aktívneho, kreatívneho vzťahu nielen k hudbe a umeniu, ale ku Skutočnosti vôbec. V duchu ontológie D. Bohna môžeme totiž zovšeobecniť spomínanú tézu C. Levi–Straussa a povedať, že hudobný fenomén je „hologramom Skutočnosti“. Skutočnosti nerozdelenej karteziánskou schizmou „subjekt versus objekt“; J. Piaget totiž experimentálne dokázal, že činnosti a operácie (ktoré tvoria základ muzikogenézy) relativizujú karteziánsky dualizmus a z neho rezultujúce očudzenie. Na to, aby hudba mohla účinne participovať v naznačenom smere výchovy, potrebuje reinterpretáciu a rehabilitáciu.

V kontexte neklasického obrazu Skutočnosti to je nielen možné, ale nutné. V umení je skrytý mocný potenciál informácie, potrebnej pre procesy „premeny vedomia“, ktoré postuluje C. F. v. Weizsäcker. Od nich závisí pretrvanie ľudského druhu. Inými slovami podstatným aspektom reinterpretácie hudby chápanej ako „muzikogenéza“ je **reintegrácia estetiky a etosu**; nová reflexia umenia by takto „vyskočila“ na úroveň „systému vyššieho rádu“. Paradoxný zárodok tohto prístupu nachádzame v postuláte, ktorý vyslovil po holocouste a po Hirošime T. W. Adorno: hudba by mala už iba mlčať. Po 50 rokoch Pápež vyslovil názor, že aj v súčasnom svete, v ktorom naďalej sú na dennom poriadku také hrôzy ako vojna v Bosne, v Čečensku etc., môže človek „spievať“, avšak pod podmienkou, že jeho spev bude vyjadrovať **lament, protest** alebo **nádej**. Zdá sa, že kategória nádeje by mohla v kontexte neklasického obrazu sveta nadobudnúť nový význam.

12.

Už sme povedali, že nový obraz Skutočnosti otvára perspektívu Nekonečna a Transcendencie. Neklasická veda aj filozofia ukazuje Skutočnosť pod zorným uhlom hierarchických štruktúr, ktoré smerujú *ad infinitum*, a to tak v oblasti fyziky či biológie, ako aj vo sfére vedomia a myslenia. Hierarchické štruktúry nachádzame v takých metateóriách ako všeobecná teória systémov (L. v. Bertalanffy), či synergetika (H. Haken), nehovoriac o celej infinitistickej matematike – *pars pro toto* o teórii množín G. Cantora. Spomeňme ešte teóriu logických typov B. Russella. Napokon hudobné organizmy sú názorným príkladom hierarchií integračných úrovní.

Všetky menované aj nemenované hierarchické systémy a štruktúry sú modelmi vertikály, ktorá sa napriek svojej vedeckej aj filozofickej legitimitnosti vytratila z povedomia západnej civilizácie, zahlušená ideológiou plurality a scientisticky chápaného relativizmu. Zabudlo sa, že pre existenciu je relevantná vízia-koncepcia P. Teilharda de Chardin, ktorá vertikálou **spája rovinu plurality** s „bodom Omega“, vo sfére Nekonečna.

Situáciu krízy môžeme preto vyjadriť geometricky tak, že človek, zredukovaný na živočích-konzumenta, koliesko v stroji, abstraktné číslo etc., sa stal akousi jednorozmernou bytosťou a jeho existencia bola zdegradovaná na vegetáciu v priestore, so zredukovanými rozmermi. V totalitných režimoch bol namiesto zmysluplného pohybu „hore“ (k vyšším úrovniam integrácie) nanútený horizontálny pohyb na ose „poslušnosť-neposlušnosť“; liberalistická ideológia v tzv. „demokraciách“ umožňuje chaotický „Brownov pohyb“ „ego-častic“ v dvojrozmernom priestore rivality a konzumu. Ani tu neexistujú predpoklady pre špecificky ľudskú orientáciu. M. Eliade dokázal, že orientáciu zabezpečuje v ľudských dejinách „vertikála“, chápaná ako symbol sféry *Sacrum*. Naše neduhy sú dôsledkom profanácie Skutočnosti, z ktorej bola odstránená „vertikála“ P. Teilharda de Chardin a M. Eliadeho; z ktorej zmizla „hlbina“ P. Tillicha a D. Bohma.

Vertikála, nasmerovaná *ad infinitum*, do sféry *Sacrum*, k „bodu Omega“, otvára horizont Mystériu Bytia. Je symbolom „Cesty“. K. Lorenza, na ktorej „Penfieldov homunculus“ dostáva príležitosť vykročiť smerom ku zmyslupnej existencii. Vertikála ukazuje smer, ktorým treba „vyskočiť zo systému“ s fetišizovaného Profanum. Znázorňuje „zosilovač regulácie“ R. Thoma. Otvára dimenziu kultúry *sensu stricto*, je symbolom tejto kultúry. Konštituuje **priestor symbolov** a tým aj **priestor významu**. Bez neho sa svet mení na „Absurdistan“.

Veľký český filozof-disident J. Patočka konštatoval, že v našej dobe – „dobe *poeurópskej*“, v ktorej vojna sa stala normou a obdobia mieru – ob-

dobiami priprav na vojnu, vzniklo „spoločenstvo otrasených“. Zdá sa, že legitímnym umením tohto sveta je súčasné „umenie otrasených“, demaskujúce zvrátenosť antikultúrnej pseudocivilizácie, založenej na konzumnej „menticide“ a zameranej na vojnu. „Absurdistan“ plodí zúfalstvo. Geniálne dielo J. Geneta – *pars pro toto* – je toho zúfalým dôkazom.

13.

Takzvaná „otvorená spoločnosť“ uviazla v slepej uličke. V „Tretej Slepej“. Stala sa Różewiczovým „*prázdny slovom*“. Skutočne otvorenou sa stane až vtedy, keď nájde „stratenú dimenziu“ kultúry. Ide napokon o dimenziu Skutočnosti. Uviazli sme vo svete fikcií. Repatriácia do sféry Skutočnosti je úlohou všetkých. Zvykne sa formulovať ako úloha jednotlivcov: každý vraj musí začať od seba. Obchádza sa fakt, že spoločnosť nie je iba súčet jednotlivcov, že princíp hierarchie platí aj tu: úloha sa vzťahuje na všetky integračné úrovne spoločenských organizmov (či „organizmov *in spe*“). Čím vyššia úroveň – tým väčšia moc. Čím väčšia moc – tým väčšia zodpovednosť. Sme však svedkami aj opačných prejavov, pripomínajúcich tradičnú ľudovú múdrosť v porekadle – „Ryba smrdí od hlavy“. Ináč povedané: Sokratovu zásadu „*Gnothi se auton!*“ by mala preto uplatniť sféra t.zv. „politiky“. Mala by „vyskočiť zo systému“ machiavellizmu na úroveň politiky *sensu stricto*, t.zn. takej, ktorá berie do úvahy celú Skutočnosť, a nie fragmenty, mechanisticky vytrhnuté z organického Celku. Keď politika ignoruje superkomplexnosť Skutočnosti, potom nie je neutrálna, ako sa to dnes zvykne zdôrazňovať v postojoch voči kultúre, k jej etickému jadrú atď. Tieto postoje upevňujú antikultúrny megatrend, založený na odvrhnutí princípu Pravdy, v prospech princípu väčšiny.

Bola vytvorená ilúzia, že princíp väčšiny je fundamentom demokracie – vlády ľudu. Zabudlo sa na to, že ľud je reprezentovaný v prvom rade ľudovou múdrosťou a kreativitou. Demokracia by mala „vyskočiť zo systému väčšiny“ na úroveň „*sofiokracie*“.

Mysliteľná je aj varianta založená na dôslednom uplatňovaní princípu väčšiny. Prejavilo by sa to tým, že by bol princíp väčšiny rozšírený na celú „globálnu dedinu“ tak, aby sa dostalo ku slovu 5/6 (päť šesťín) ponevieraného sa ľudstva, vystaveného non-stop hladomorom a beštialite žoldnierov, zásobovaných modernými zbraňami „vyspelého sveta“, atď. Až potom by vznikol predpoklad integrácie princípu väčšiny s princípom Pravdy. Až potom by nadobudli „*prázdne slová*“, také ako „kultúra“, „demokracia“ a „sloboda“ zmysel. Bol by to moment morfogenézy zodpovednosti.

Signalizoval by súčasne morfoгенézu kvalitatívne nového systému kultúry, založenej na kreativite. Človek by sa dostal do súladu so sebou, so svojimi blíznymi, s Prírodou a tým aj s Vesmírom, s kozmickým Princípom Života. Zodpovednosť za kultúru nás vedie k zodpovednosti za svet a *vice versa*. Posolstvom novej paradigmy je **univerzálna Jednota. Holonómny model Skutočnosti** sugeruje, že hodnota časti obsahuje hodnotu Celku. Ignorovanie, alebo ničenie časti, je ignorovaním, alebo ničením Univerza. Budeme verní Tradícii do tej miery, do akej sa nám podarí na „ostrovoch informácie“ tvoriť hrádze proti vlnobitiu „oceánu entropie“, tzn. barbarstva, dnes, tu a teraz.

Poznámka:

Text bol prednesený v nemeckom jazyku ako referát na sympóziu „Music in the Year 2002. A Civilized Concert“, ktoré usporiadala Kráľovská Švédská akadémia v Štockholme v dňoch 10. – 11. 5. 1996. Do zborníka štúdií bol zaradený dodatočne, pričom bola zachovaná jeho pôvodná forma (t.j. referátu). Jeho zverejnenie v písomnej podobe vyplýva zo snahy umožniť aj slovenskej hudobnej verejnosti zoznámiť sa s jeho obsahom a s názormi autora.